

การพัฒนายุทธศาสตร์เชิงวัฒนธรรมในเขตเมือง
กรณีศึกษา จังหวัดพิษณุโลก¹
CULTURAL DEVELOPMENT STRATEGIES IN URBAN AREA :
A CASE STUDY OF PHITSANULOK.

กาญจนา อาสนะคงอยู่² และเอกชัย โกมล³
Kanchana Asanakongyoo and Akkachai Ko-mon

บทคัดย่อ

การวิจัยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาองค์ความรู้ที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนายุทธศาสตร์เชิงวัฒนธรรมของจังหวัดพิษณุโลก ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจและสังคม สภาพแวดล้อม แหล่งท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรม และเสนอแนวทางการพัฒนายุทธศาสตร์เชิงนโยบาย ด้านวัฒนธรรมของจังหวัดพิษณุโลก

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้กำหนดประชากรเป็น 3 กลุ่ม จำนวน 16 คน ประกอบด้วย กลุ่มนักวิชาการ 6 คน กลุ่มนักธุรกิจ 4 คน กลุ่มนักบริหาร 6 คน เครื่องมือที่ใช้ เป็นแบบสอบถาม สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อนำแนวคิดมาสร้างเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งใช้กับการพัฒนาจังหวัดพิษณุโลกสู่การพัฒนาเป็นเมืองศิลปวัฒนธรรมในประเทศไทย ประกอบด้วย ส่วนที่ 1. แบบสัมภาษณ์เจาะลึกเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของจังหวัดพิษณุโลก ส่วนที่ 2. แบบสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วมเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดพิษณุโลก การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองใช้แบบสอบถาม ถ้ามถึงภูมิหลัง ทศน์คติแนวความคิด ความเชื่อ ประสบการณ์ และความรู้อีกของผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกให้ข้อมูลหลัก (Key informant) โดยใช้วิธีการเลือกเชิงทฤษฎี (Theoretical sampling) (Strauss and Corbin, 1991, pp.176-193) โดยการเลือกจากบุคคลกลุ่มต่างๆ ในชุมชน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาใช้บรรยายและรูปแบบของตาราง พบว่า

องค์ความรู้ที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนายุทธศาสตร์เชิงวัฒนธรรม พบว่า เทศบาลนครพิษณุโลก มีภารกิจและบทบาทในการให้บริการสาธารณะ และพัฒนาท้องถิ่นให้ตอบสนองความต้องการของประชาชน การดำเนินการบริหารเน้น

การมีส่วนร่วมของประชาชน มากำหนดโครงการแนวทางร่วมกันในการพัฒนาพิษณุโลก โดยสร้างภาคีการพัฒนาระหว่างองค์กรท้องถิ่น ประชาคมเมือง และภาคเอกชน อีกทั้งเน้นหลักการบริหารจัดการที่ดี จากผลการพัฒนาเทศบาลนครพิษณุโลก ในระยะเวลาที่ผ่านมาเทศบาลฯ ได้มีการนำแผนงานโครงการไปสู่การปฏิบัติในภาพรวมได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยสามารถสรุปภาพรวมแบ่งเป็นตามยุทธศาสตร์ แผนงานและโครงการต่างๆ ในมิติทางวัฒนธรรม ปรากฏเป็นยุทธศาสตร์ 6 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ที่ 1 ขยายระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ภูมิศาสตร์และการจราจร ยุทธศาสตร์ที่ 2 ยกระดับการให้บริการสาธารณะหลักประกันสุขภาพและการบริการ ยุทธศาสตร์ที่ 3 ขยายแหล่งการเรียนรู้ยกระดับคุณภาพการศึกษาวัฒนธรรมและทรัพย์สินทางปัญญา ยุทธศาสตร์ที่ 4 ส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และประเพณี สร้างจิตสำนึกตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ยุทธศาสตร์ที่ 5 ขยายการพัฒนาทุนทางสังคมการสร้างอาชีพและสวัสดิการให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ยุทธศาสตร์ที่ 6 พัฒนาระบบการบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาล การพัฒนาบุคลากรและระบบเพื่อการบริหารที่ดี

ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจและสังคม สภาพแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวและศิลปวัฒนธรรม พบว่าพิษณุโลกเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน นับตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์มาจนถึงทุกวันนี้ ปัจจุบันนี้เมืองพิษณุโลกนับว่าเป็นศูนย์กลางทั้งในทางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม การคมนาคม การสื่อสาร การโทรคมนาคม การทหารและการท่องเที่ยวของภาคเหนือตอนล่าง สำหรับการพัฒนาจังหวัดพิษณุโลกให้

¹ ทุนอุดหนุนการวิจัยด้านวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๓.

² หัวหน้างานกิจการศาสนา สำนักการศึกษา สังกัดสำนักงานเทศบาลนครพิษณุโลก

³ หัวหน้างานอำนวยการ สถานอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน มหาวิทยาลัยนเรศวร

สวยงามด้วยการใช้ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยเพื่อสร้างคุณค่าและเอกลักษณ์ของเมืองศิลปวัฒนธรรมในประเทศไทย ประกอบด้วย 5 มิติคือข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ เชิงเศรษฐกิจและสังคม เชิงสภาพแวดล้อม เชิงแหล่งท่องเที่ยว และเชิงศิลปวัฒนธรรม ซึ่งมีลักษณะโดดเด่นในจังหวัดพิษณุโลกในมิติทางวัฒนธรรมและเอกสารวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงจังหวัดพิษณุโลกรวมทั้งภูมิภาคเหนือตอนล่าง ได้แก่ ความสำคัญเชิงประวัติศาสตร์ ความสำคัญเชิงสังคมและเศรษฐกิจ ความสำคัญเชิงสภาพแวดล้อม ความสำคัญเชิงแหล่งท่องเที่ยว ความสำคัญเชิงศิลปวัฒนธรรม

แนวทางในการพัฒนายุทธศาสตร์เชิงนโยบาย ด้านวัฒนธรรมของจังหวัดพิษณุโลก พบว่า การวางบทบาทของภารกิจด้านศิลปะและวัฒนธรรมของจังหวัดพิษณุโลกให้สอดคล้องกับศักยภาพและบทบาทของวิถีชีวิต ประกอบด้วย ภาวคิที่เกี่ยวข้องทางด้านศิลปกรรมร่วมสมัย การมีส่วนร่วมในการวางรากฐานการพัฒนา การมีระบบบริหารจัดการที่ดีในระดับ มีการใช้ศักยภาพด้านเอกลักษณ์ของศิลปะและวัฒนธรรมที่มีอยู่เป็นฐานในการผลิต และบริการเพื่อเตรียมพัฒนาจังหวัดนำข้อได้เปรียบของพื้นที่และความเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านต่างๆ รวมทั้งโครงข่ายบริการพื้นฐานที่พัฒนามากขึ้นแล้ว เป็นสมรรถนะและขีดความสามารถในการแข่งขันให้ก้าวตามโลกอย่างรู้เท่าทัน นโยบายเชิงบริหาร ผู้บริหารจังหวัดพิษณุโลกร่วมกับตัวแทนภาคีที่เกี่ยวข้องร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์ นโยบายของจังหวัดพิษณุโลกในการพัฒนาศิลปกรรม แผนปฏิบัติการ จังหวัดพิษณุโลกร่วมกับภาคีที่เกี่ยวข้อง กำหนดแผนปฏิบัติการของภารกิจของจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งประกอบด้วย ด้านคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ด้านพัฒนาและปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงามและส่งเสริมการท่องเที่ยว ด้านพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการบริการวิชาการ ด้านรักษา สืบสานศิลปะและวัฒนธรรมประเพณี และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการบริหารราชการท้องถิ่นให้เป็นไปตามหลักการบริหารจัดการที่การปฏิบัติการ จังหวัดพิษณุโลกร่วมกับภาคีที่เกี่ยวข้องกำหนดกลยุทธ์และปฏิบัติการตามแผนและโครงการที่จะนำไปสู่การพัฒนาศิลปกรรมร่วมสมัย การประเมินผล งานและโครงการโดยยึดวัตถุประสงค์และเป้าหมายรวมทั้งการชี้แนะและพัฒนาเกณฑ์ชีวิต

Abstract

In this research. Purposes. The growth of the cultural identity of the city's magnificent cul-

tural heritage. And historical information. Economic and social environment, cultural tourism, which is unique in the province of Phitsanulok. To offer guidance in developing strategic policy. Culture of the province of Phitsanulok. This research is action research and community involvement. And procedures for qualitative research is the primary mixed method approach and Documentary Analysis and In - depth Interview I target. three groups : academic Business groups. And administrators. Research.

1. The operation of the local culture. Consistent with the potential and the role of lifestyle. Necessary to enable and encourage people to take part in cultural activities. Allow people to act and protect cultural heritage. The location and the existing base of manufacturing and services. Take advantage of the area and a learning center in conjunction with the development of various infrastructure and basic services have been developed. The performance and capabilities to keep pace with global competition trick.

2. Phitsanulok is a historic city with a long history. Since prehistoric times until today. This can be seen from ever having the status of the capital. Luk Luang capital city capital city of northern outpost town and so on. Economic and social center for services such as education, transportation, trade, etc., are the artistic and cultural well - being and livelihood of the people of various ethnic and cultural traditions, some of which still exist. Life of the occupation. The building houses. And other native products. The tourist attraction is nature. Historic. Travel and Culture category. People have more income from tourism.

3. To develop a mission of Phitsanulok province in the development of contemporary art. Found to contain. Policy management. Develop-

ment strategies, Phitsanulok. Policies to promote arts and culture. The organization of the province of Phitsanulok in driving the cultural strategy. The development of the cultural dimension in cold Edinburgh. Action plan. And evaluation.

บทนำ

จังหวัดพิษณุโลกถือเป็นเมืองใหญ่แห่งหนึ่งที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ภาคเหนือตอนล่างเป็นศูนย์กลางของศูนย์ราชการ สถาบันการศึกษา และองค์กรต่าง ๆ ซึ่งมีประชากรรวมตัวอยู่ในเขตเมืองอย่างหลากหลาย ทั้งศิลปวัฒนธรรม เชื้อชาติ อาชีพ และประชากรมาจากต่างภูมิภาคต่าง ในมิติทางสังคมวัฒนธรรม ด้วยความเป็นสังคมในเขตเมืองที่มีความแข่งขันและความเร่งรีบสูง จึงมีสถานะที่ประชากรกลุ่มผู้สูงอายุขาดความดูแลเอาใจใส่ วัยรุ่นติดเกมส์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ คนวัยทำงานต่างใช้ชีวิตเร่งรีบไม่ใส่ใจวัฒนธรรมไทย สถาบันครอบครัวละเลยบทบาทในการอบรมสั่งสอนบุตรหลาน ในการรักษาวัฒนธรรมอันดีงาม ทั้งยังมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมรวมกันอยู่ในสังคมเมือง และกระแสเทคโนโลยีสารสนเทศในยุค “โลกาภิวัตน์” ไหลบ่ามาสู่สังคมเมือง จึงอาจเกิดปัญหาความอ่อนแอทางสังคม วัฒนธรรม ในปัจจุบันได้มีการร่วมมือกันจากหลายองค์กรทั้งภาครัฐ เอกชน และกลุ่มประชาชน สนับสนุนและพัฒนาความเจริญทางด้านวัฒนธรรม ให้ดำรงอยู่คู่เมืองพิษณุโลก มิให้เสื่อมสลายไปตามกระแสสังคมในปัจจุบัน จึงควรจะมีการศึกษาว่า ในเขตเมืองพิษณุโลกมีองค์ความรู้และปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนายุทธศาสตร์เชิงวัฒนธรรม หากพิจารณาถึงยุทธศาสตร์เชิงวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับทิศทางกระแสของสังคมโลกจะพบว่าในปัจจุบันและกระแสการเปลี่ยนแปลงหลักของทิศทางการพัฒนาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งส่งผลกระทบต่อข้อกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ สามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

1. สังคมโลก ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ของยุคปัจจุบันที่ก้าวสู่ยุคข้อมูลข่าวสาร (information Age) และกำลังพัฒนาไปสู่ความเป็นยุคดิจิทัลคอมพิวเตอร์ (Digital Computer Age) นั้น นับว่ากระแสโลกาภิวัตน์ ที่ทำให้มนุษย์สามารถเดินทางไปมาสื่อสารกันอย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น ก่อให้เกิดการพัฒนาทางเทคโนโลยียุคใหม่อย่างไม่หยุดยั้ง แรงจากกระแสโลกาภิวัตน์นี้ส่งผลกระทบต่อระบบสังคมของโลกหลายประการเข้าด้วยกัน นับตั้งแต่ทำให้เกิดระบบ การเปิดตลาดเสรีทางการเงินและการค้า ที่ทุกประเทศมีโอกาสได้เรียน

รู้และติดต่อสื่อสารกันอย่างรวดเร็วมากขึ้นตลอดจนทำให้เกิดการแข่งขันทางการค้าและธุรกิจหลายประเภทที่ต้องการ การเน้นความสำคัญของคุณภาพและมาตรฐานของสินค้าที่เป็นผลผลิตจากประเทศต่าง ๆ เหล่านี้จะต้องคำนึงถึงมาตรฐานสากล ซึ่งผู้ทำให้เกิดข้อกำหนดต่าง ๆ มาใช้องค์การค้าโลก (WTO) ดังนั้น นานาประเทศจึงต้องให้ความสำคัญต่อบทบาท และข้อกำหนดมาตรฐานการค้าระหว่างประเทศของ WTO อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

นอกจากนี้ กระแสโลกาภิวัตน์ที่ก่อให้เกิดความเสรี ทางด้านการสื่อสาร คมนาคมและการแข่งขันทางการค้าและความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต และการประสานสัมพันธ์ ในหมู่มวลมนุษยชาติ ได้ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ระบบการแลกเปลี่ยนเพื่อความอยู่รอดของกลุ่มชาติต่าง ๆ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในการกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนและระบบ การลงทุนในการค้าอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว ซึ่งผลก็คือความไม่คงที่ของเงินทุนจากภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อความไม่หยุดนิ่งของระบบเงินทุนในประเทศที่ต้องมีการไหลเข้าไหลออกอยู่ตลอดเวลา ทำให้มนุษย์ไม่สามารถหยุดนิ่งและรอคอยจะต้องติดตามและปรับตัวอยู่เสมอ

จากความไม่สมดุลไม่หยุดยั้งของความก้าวหน้าของเทคโนโลยีดังกล่าวนี้ ยังส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอีกประการหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นการประยุกต์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อสร้างมวลรวมของผลผลิตสำหรับการค้าหรือการเคลื่อนย้าย การเดินทางของมนุษย์ที่ดำเนินไปอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน เพื่อผลประโยชน์ในด้านการสื่อสาร เพื่อเป็นการค้าระหว่างประเทศ ทำให้เกิดผลรวมในด้านการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ในด้านการทำความเข้าใจในวัฒนธรรมของกันและกัน เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ หรือเกิดขึ้น ในด้านการทำความเข้าใจในวัฒนธรรมของกันและกัน เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น หรือที่จะเกิดขึ้น ซึ่งผลกระทบที่ติดตามมากก็คือ ความแห้งแล้งที่เกิดขึ้นกับโลก ปัญหาทางด้านสุขอนามัย และความแย่งชิงพื้นที่และทรัพยากรเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ของประชากรโลก

ผลกระทบอีกประการหนึ่งที่เกิดจากการเคลื่อนไหวของกระแสโลกาภิวัตน์นี้ ก็คือ การก่อให้เกิดระบบการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งต่างก็มุ่งเน้นของการก้าวไปสู่ความมีประสิทธิภาพสูงในการสื่อสาร และแลกเปลี่ยนข้อมูลความก้าวหน้าในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมของกันและกันทำให้เกิดการประดิษฐ์คิดค้น เครื่องมือและเทคโนโลยีต่าง ๆ เพื่อการดำรงชีพของมนุษย์ที่

มุ่งเน้นคุณภาพชีวิตที่ดีกว่ารวดเร็ว ไปอย่างรวดเร็ว และเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จนทำให้กลุ่มประชากรโลกที่ดำรงความเป็นผู้ใช้และผู้บริโภคกลายเป็นกลุ่มล้าหลังหากไม่เร่งพัฒนาตนให้เป็นผู้รู้เท่าทันในระดับนานาชาติได้

ความรวดเร็วและการเคลื่อนไหวของกระแสโลกาภิวัตน์ ตลอดเวลา ทำให้เกิดความต้องการในเรื่องมาตรฐานสากลและความมีประสิทธิภาพในด้านการสร้างองค์ความรู้ขึ้น นับว่าเป็นผลกระทบอีกประการหนึ่งที่เกิดขึ้นแก่สังคมโลกจนเห็นได้ว่า การเคลื่อนไหวของการพัฒนาองค์ความรู้ขึ้น นับว่าเป็นผลกระทบอีกประการหนึ่งที่เกิดขึ้นแก่สังคมโลกจนเห็นว่า การเคลื่อนไหวของการพัฒนาองค์ความรู้พื้นฐานของโลก จะต้องไปใน 3 ทิศทางด้วยกันคือ การนำความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในอุตสาหกรรมมากขึ้น การพัฒนาเทคโนโลยีในการติดต่อสื่อสาร การคมนาคม การขนส่ง และการถ่ายทอดความรู้ในด้านการศึกษาต่าง ๆ เป็นไปอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง และการพัฒนาระบบคอมพิวเตอร์ที่มุ่งถึงความก้าวหน้าไปสู่ยุคดิจิทัลที่สมบูรณ์แบบ เหล่านี้ได้เป็นแรงกระตุ้นที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงในระบบการปฏิรูปการศึกษาทุกระดับและระบบการถ่ายทอดเทคโนโลยีในสังคมโลกที่ทำให้มวลมนุษยชาติ ไม่สามารถหยุดนิ่งและจำเป็นต้องนำเอาศักยภาพที่มีอยู่ในตัวนำออกมาใช้อย่างชาญฉลาดให้มากที่สุด

2. สังคมไทย ประเทศไทยก็เป็นสังคมโลกอีกแห่งหนึ่งที่รองรับผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จากการที่ถูกผลักดันให้เข้าไปอยู่ในวงโคจรร่วมของการเปลี่ยนแปลงและความรวดเร็วของการพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ และเทคโนโลยีอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นอันเนื่องจากการแข่งขันในด้านเศรษฐกิจ ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมไทยอยู่หลายประการด้วยกัน นับตั้งแต่ผลกระทบที่ก่อให้เกิดปัญหาในการฟื้นตัวเศรษฐกิจที่จะเกิดผลกระทบต่ออัตราแลกเปลี่ยนเงินตราปัญหาเรื่องนี้เสียที่เกิดจากความผิดพลาดในการกำหนดมาตรการของแผนพัฒนาประเทศจนทำให้บางประเทศต้องอยู่ในภาวะหนี้สินที่จะต้องเร่งรีบในการปรับปรุงระบบการใช้หนี้สินระบบการกู้ยืมเงินจากต่างประเทศ ซึ่งปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้เกิดผลกระทบต่อภาพรวมของเศรษฐกิจและสถานภาพของประเทศในสายตาของนานาชาติซึ่งต่างก็จับตามองซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา

หากมองถึงศักยภาพของพหุโลกจะพบว่าเป็นศูนย์กลางของภาคเหนือตอนล่างคือความอุดมสมบูรณ์ของผืนดินแหล่งน้ำทางธรรมชาติขนาดใหญ่และสำคัญของประเทศ

ลุ่มน้ำทางการเกษตร และแหล่งน้ำเก็บกักน้ำขนาดใหญ่ทั้งบึงและเขื่อน ระบบชลประทานเหมาะสมในการทำการเกษตรเป็นแหล่งผลิตอาหารของประเทศและของโลกและแหล่งปลาน้ำจืดแหล่งใหญ่ที่สุดของประเทศไทย เป็นแหล่งกำเนิดประวัติศาสตร์นานาชาติและอักษรไทย มีโบราณสถานที่สำคัญ เชื่อมโยงศิลปกรรมโบราณทั้งดงาม เป็นแหล่งศิลปกรรมและมรดกโลกที่มีชื่อเสียง แหล่งแพทย์แผนไทย และสมุนไพรพื้นบ้าน มีการคมนาคมเชื่อมโยงค่อนข้างสมบูรณ์ทุกด้าน ทั้งทางบก ทางน้ำ ทางอากาศ สะดวกในการติดต่อกับภาคอื่น ๆ และ ประเทศเพื่อนบ้าน มีฐานการเงินระดับท้องถิ่น และชุมชนมาก มีการรวมตัวของกลุ่มอาชีพและเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งเป็นทุนทางสังคมการพัฒนาเศรษฐกิจของภาคที่เข้มแข็งพอสมควร ประชากรในภาคไม่หนาแน่น ค่าครองชีพต่ำ มีชีวิตที่เรียบง่าย คนมีน้ำใจงาม ง่ายต่อการพัฒนา นอกจากนี้ เป็นภาคที่มีภูมิอากาศเหมาะสมมีพืชหลากหลายชนิด เป็นแหล่งรวบรวมพันธุ์ พันธุ์พืชดั้งเดิมนานาชนิด มีศูนย์วิจัยและพัฒนาด้านพลังงานทดแทนของเอเชียอาคเนย์ นอกจากนี้ ภาคเหนือตอนล่างมีเศรษฐกิจพึ่งตนเอง โดยเฉพาะด้านการเกษตร ประมงน้ำจืด และการแปรรูปผลผลิตการเกษตรที่มีทรัพยากรในภาคอุดมสมบูรณ์ ทำให้มีโอกาสพัฒนาไปสู่การเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน และประเทศที่ผลิตอาหารไม่เพียงพอต่อการบริโภคภายในประเทศด้วยเครือข่ายการคมนาคมที่ค่อนข้างสมบูรณ์ ทำให้โอกาสพัฒนาไปสู่ศูนย์กลางพัฒนาวิทยาศาสตร์ชีวภาพเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสม และศูนย์การเรียนรู้ด้านเทคโนโลยีการเกษตรและอุตสาหกรรมต่อเนื่อง การเกษตร รวมทั้งศูนย์วิจัยพันธุ์พืชหลากหลายนานาชาติ รวมทั้งโอกาสพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน การท่องเที่ยวเชิงพุทธ การท่องเที่ยวเชิงชุมชน และมรดกโลกที่เชื่อมโยงกับเพื่อนและยกระดับมาตรฐานสากล

จังหวัดพหุโลกได้กำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาจังหวัดไว้ว่า “ พหุโลก : เมืองบริการสีเขียวอินโดจีน ” และได้มีมติคณะรัฐมนตรีกำหนดให้จังหวัดพหุโลกเป็นเมืองศูนย์กลางพื้นที่พัฒนาสีเขียวอินโดจีน โดยใช้จุดตัดบริเวณสี่แยกไร่โพธิ์เดิมที่ปัจจุบันเรียกว่า “สี่แยกอินโดจีน” เป็นศูนย์กลาง หากวิเคราะห์จะพบว่ามียุทธศาสตร์ที่สำคัญ ดังนี้

1. ที่ตั้งของกลุ่มจังหวัดเป็นศูนย์กลางโครงสร้างการคมนาคมขนส่ง ที่เชื่อมโยงภูมิภาคและประเทศเพื่อนบ้านที่สำคัญ คือ กลุ่มประเทศแม่น้ำโขง เช่น จีน ลาว เขมร และเวียดนาม รวมทั้งกลุ่มลุ่มแม่น้ำสาละวิน ได้แก่ ประเทศเนปาล พม่า เป็นต้น

2. มีพื้นที่ราบลุ่ม กว้างใหญ่เหมาะแก่การเกษตร ซึ่งเป็นแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญของประเทศ ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด อ้อย ฯลฯ

3. มีความโดดเด่นในแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และเป็นที่ตั้งมรดกโลก ได้แก่ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ซึ่งครอบคลุมจังหวัดสุโขทัยและจังหวัดกำแพงเพชร

4. มีสถาบันการศึกษาที่มีขีดความสามารถในการผลิตและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีความพร้อม ได้แก่ มหาวิทยาลัยนเรศวร มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยภาคกลาง มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา ฯลฯ

5. มีพื้นที่ที่มีความเหมาะสมเพื่อพัฒนาเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ที่มีพรมแดนติดกับประเทศเพื่อนบ้าน ได้แก่ ประเทศลาว และประเทศพม่า

6. มติ ครม.2540 ให้พัฒนาจังหวัดในกลุ่มเป็นพื้นที่พัฒนา “สี่แยกอินโดจีน” รวมถึงกรอบข้อตกลงความร่วมมือการพัฒนาอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง (GMS-Greater Mekong Sub region) และการพัฒนาเส้นทางเศรษฐกิจเชื่อมโยง ตะวันออก-ตะวันตก (East-West Economic Corridor) รวมทั้งมีนิคมอุตสาหกรรมพิจิตรที่มีโอกาสเชื่อมโยงภาคการผลิตอุตสาหกรรมกับกลุ่มจังหวัดใกล้เคียง

7. เป็นศูนย์กลางการคมนาคมของอนุภาคกลุ่มแม่น้ำโขง สามารถขยายฐานการผลิตด้านเกษตร การส่งออก และการส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ประเทศจีน ลาว เขมร เวียดนาม เนปาล อินเดีย และพม่า เป็นต้น

8. เป็นศูนย์กลางของแหล่งการเรียนรู้ทางด้านวัฒนธรรม เช่น หอศิลป์และพิพิธภัณฑ์ ได้แก่ หอศิลป์มหาวิทยาลัยนเรศวร หอศิลป์มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ หอศิลป์มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร หอศิลป์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ หอวัฒนธรรมนครบาลเพชรบูรณ์ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจำทวี พิพิธภัณฑ์แห่งชาติรามคำแหง พิพิธภัณฑ์แห่งชาติพุทธิราช พิพิธภัณฑ์สังคโลก พิพิธภัณฑ์ผ้า เป็นต้น

ดังนั้นการผสมผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรม และการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของคนในแต่ละท้องถิ่น และเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ผ่านการคัดสรรและการนำเอาองค์ความรู้ใหม่ ๆ ที่สามารถตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่น ในขณะที่ชุมชนทางด้านวัฒนธรรมที่ดำเนินอัน

เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตได้ผลิตซ้ำองค์ความรู้เดิมและพัฒนาวิธีคิดใหม่ ส่วนชุมชนทางด้านวัฒนธรรมใหม่ก็มีการนำองค์ความรู้ดั้งเดิมของตนที่ได้รับการถ่ายทอดผ่านบรรพบุรุษมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันและตอบสนองกับความต้องการของตน รวมทั้งมีการนำเอาองค์ความรู้ใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา ซึ่งการนำเอาองค์ความรู้ใหม่ ๆ นี้ มีระดับวิธีการ และกระบวนการที่มีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ทั้งที่เกิดขึ้นโดยตรงจากคนในชุมชนเอง การนำเข้าจากบุคคล หน่วยงานและองค์กรจากภายนอกชุมชน และจากการรับรู้ข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อสารมวลชน ตลอดจนเทคโนโลยีต่าง ๆ

ดังนั้น จังหวัดพิษณุโลกเป็นจังหวัดหนึ่งที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ภาคเหนือตอนล่างและเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์สี่แยกอินโดจีน ซึ่งมีความพร้อมและน่าจะมีปัจจัยพื้นฐานที่เหมาะสมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเป็นเมืองงดงามทางวัฒนธรรมในประเทศไทยและอาจขยายไปสู่กลุ่มอื่น ๆ ได้ จึงน่าจะมีการศึกษาว่า จังหวัดพิษณุโลกมีปัจจัยพื้นฐานอย่างไรบ้างที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนายุทธศาสตร์เชิงวัฒนธรรมในเขตเมืองของจังหวัดพิษณุโลก เป็นเมืองงดงามทางวัฒนธรรมในประเทศไทย อีกทั้งจังหวัดพิษณุโลกควรมีการเตรียมการและแผนยุทธศาสตร์ที่จะพัฒนารูปแบบการเป็นเมืองงดงามทางวัฒนธรรมของประเทศไทยได้ในลักษณะอย่างไร

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล เรื่อง การพัฒนายุทธศาสตร์เชิงวัฒนธรรมในเขตเมืองกรณีศึกษาจังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลองค์ความรู้ที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนายุทธศาสตร์เชิงวัฒนธรรม จังหวัดพิษณุโลก
2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจและสังคม สภาพแวดล้อม แหล่งท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรม
3. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ยุทธศาสตร์และข้อเสนอเชิงนโยบายในการพัฒนาด้านวัฒนธรรมของจังหวัดพิษณุโลก

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลองค์ความรู้ที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนายุทธศาสตร์เชิงวัฒนธรรม จังหวัดพิษณุโลก

จากกระแสโลกาภิวัตน์ที่ปรับเปลี่ยนเร็ว และสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น จำเป็นต้องกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศที่เหมาะสม โดยเสริมสร้างความแข็งแกร่งของโครงสร้างของระบบต่างๆ ภายในประเทศให้มีศักยภาพ แข่งขัน

ได้ในกระแสโลกาภิวัตน์ และสร้างฐานความรู้ให้เป็นภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้อย่างรู้เท่าทัน ควบคู่ไปกับการกระจายการพัฒนาที่เป็นธรรม และเสริมสร้างความเท่าเทียมกันของกลุ่มคนในสังคม และความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น พร้อมทั้งฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้คงความสมบูรณ์เป็นรากฐานการพัฒนาที่มั่นคง และเป็นฐานการดำรงวิถีชีวิตของชุมชนและสังคมไทย ตลอดจนการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการประเทศทุกระดับ อันจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศที่มั่นคงและยั่งยืน สามารถดำรงอยู่ในประชาคมโลก ได้อย่างมีเกียรติภูมิและมีศักดิ์ศรี ดังนั้น จังหวัดพิษณุโลกจึงกำหนดวิสัยทัศน์ นโยบาย ยุทธศาสตร์ไว้ดังนี้

วิสัยทัศน์จังหวัดพิษณุโลก

“ พิษณุโลก : เมืองบริการสีเขียวอินโดจีน ” ,
 “Phitsanulok : Indochina’s Service City “

ยุทธศาสตร์จังหวัดพิษณุโลก

“พัฒนาเพื่อเป็นเมืองบริการที่หลากหลาย (Service City) และมีความปลอดภัย (Safe City)”

นโยบายของจังหวัดพิษณุโลก

1. เป็นศูนย์กลางบริการด้านการส่งสินค้าและผู้โดยสาร
2. เป็นศูนย์กลางการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ

และการสื่อสาร (ICT) ของภาคเหนือตอนล่าง

3. เป็นศูนย์บริการด้านสุขภาพที่ได้มาตรฐานสากล และเป็นจังหวัดที่ประชาชนมีสุขภาพที่สมบูรณ์แข็งแรง (Healthy Province) เพื่อเสริมสร้างไปสู่ความเป็นประเทศไทยแข็งแรง (Healthy Thailand)

4. ภาครัฐและเอกชนมีการบริการที่ได้มาตรฐานและมีคุณภาพ

5. เกษตรกรและองค์กรเกษตรกรมีการจัดการผลิตรายการเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรที่มีประสิทธิภาพและคุณภาพตามความต้องการของตลาด

6. เป็นศูนย์กลางจัดการประชุมภาคเหนือตอนล่างและระดับประเทศ ตลอดจนให้การบริการด้านการท่องเที่ยวของจังหวัด

7. เป็นเมืองที่มีความสะอาด สวยงาม ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

8. เป็นเมืองที่ชุมชนมีความเข้มแข็งยั่งยืนทางเศรษฐกิจและสังคม ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงที่ประเทศไทยต้องเผชิญในอนาคต การทบทวนสถานะของประเทศในด้านสังคม เศรษฐกิจ ทรัพยากร ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม และการบริหารจัดการประเทศ แสดงว่าประเทศไทยมีโอกาสการปรับตัวและได้รับประโยชน์จากกระแสโลกาภิวัตน์สำหรับยุทธศาสตร์จังหวัดพิษณุโลกสามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

ตาราง 1 แสดงยุทธศาสตร์จังหวัด “พัฒนาเพื่อเป็นเมืองบริการที่หลากหลายและมีความปลอดภัย”

ประเด็นยุทธศาสตร์	เป้าประสงค์	กลยุทธ์
1. ส่งเสริมการเป็นศูนย์กลางการบริการด้านการขนส่งสินค้าและผู้โดยสาร	เป็นศูนย์กลางการบริการด้านการขนส่งสินค้าและผู้โดยสาร	1. ส่งเสริมการเป็นศูนย์กลางการบริการด้านการขนส่งสินค้าทางบก / ทางอากาศ 2. ส่งเสริมการเป็นศูนย์กลางการบริการด้านการขนส่งผู้โดยสารทางบก / ทางอากาศ
2. ส่งเสริมการเป็นศูนย์กลางการพัฒนาเทคโนโลยี สารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) ของภาคเหนือตอนล่าง	เป็นศูนย์กลางการพัฒนาเทคโนโลยีและการสื่อสาร (ICT) ของภาคเหนือ ตอนล่าง	1. ส่งเสริมการเป็นศูนย์กลางการพัฒนาและการบริการด้าน เทคโนโลยีสารสนเทศของภาคเหนือตอนล่าง 2. ส่งเสริมการเป็นศูนย์กลางพัฒนาและบริการสื่อสารของภาคเหนือตอนล่าง
3. ส่งเสริมการบริการด้านสุขภาพให้เป็นศูนย์บริการแก่ประชาชนในกลุ่มภาคเหนือตอนล่างโดยพัฒนามาตรฐานการบริการให้เป็นสากลและเป็นจังหวัดที่ประชาชนมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง (Healthy Province)	เป็นศูนย์บริการด้านสุขภาพที่ได้มาตรฐานสากลและเป็นจังหวัดที่ประชาชนมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง (Healthy Province) เพื่อ เสริมสร้างไปสู่ความเป็นประเทศไทยแข็งแรง (Healthy Thailand)	1. ส่งเสริมสนับสนุนให้เป็นศูนย์กลางบริการด้านสุขภาพแก่ประชาชนในกลุ่มภาคเหนือตอนล่าง 2. ส่งเสริมและพัฒนาบริการให้ได้มาตรฐานสากล 3. ส่งเสริมให้เป็นจังหวัดที่ประชาชนมีสุขภาพสมบูรณ์ แข็งแรง (Healthy Province)

<p>4. ส่งเสริมให้ภาครัฐและเอกชนมีการปรับปรุงให้บริการให้มีคุณภาพและอยู่ในระดับมาตรฐานให้ประชาชน และพนักงานมีหัวใจแห่งการบริการ (Service Mind) ในฐานะเจ้าของบ้านที่ดี</p>	<p>ภาครัฐ และเอกชนมีการบริการที่ได้มาตรฐานและมีคุณภาพ</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ส่งเสริมให้ภาครัฐบริการที่มีคุณภาพมาตรฐาน 2. ส่งเสริมให้ภาคเอกชนบริการที่มีคุณภาพมาตรฐาน 3. สำนักงานน่าอยู่ น่าทำงาน 4. บริหารจัดการสะอาด ปราศจากคอร์รัปชัน 5. สร้าง Service Mind ให้ทุกคน 6. ส่งเสริมการศึกษาบูรณาการ / สร้างความพร้อมประชาชน
<p>5. พัฒนาการบริหารจัดการการผลิตสินค้าเกษตรที่เชื่อมโยงการตลาดและการแปรรูป</p>	<p>เกษตรกรและองค์กรเกษตรกรมีการจัดการผลิตและการเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรที่มีประสิทธิภาพและคุณภาพ ตามความต้องการของตลาด</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. พัฒนาบริหารจัดการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัย 2. พัฒนาบริหารจัดการผลิตสินค้าเกษตรที่เชื่อมโยงการตลาด 3. พัฒนาบริหารจัดการผลิตสินค้าเกษตรที่เชื่อมโยงการแปรรูป 4. ส่งเสริม OTOP สองแควให้ได้มาตรฐานการผลิต / การตลาดสู่สากล 5. สร้างอาหารปลอดภัย
<p>6. ส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมการประชุมภายในประเทศ และเสริมสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวกีฬาและวิชาการ</p>	<p>เป็นศูนย์กลางจัดการประชุมภาคเหนือตอนล่างและระดับประเทศตลอดจนให้บริการด้านการท่องเที่ยวของจังหวัด</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ส่งเสริมเป็นศูนย์กลางการประชุม 2. ส่งเสริมเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวสีเขียวอินโดจีน 3. อนุรักษ์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเดิม เพิ่มแหล่งท่องเที่ยวใหม่และเชื่อมโยงการท่องเที่ยวแบบบูรณาการทุกภาคส่วน 4. ส่งเสริมเป็นศูนย์กลางด้านกีฬา 5. ส่งเสริมการเป็นศูนย์กลางด้านวิชาการทุกระดับ

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจและสังคม สภาพแวดล้อม แหล่งท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรม

พิษณุโลกเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน นับตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์มาจนถึงสมัยปัจจุบัน ซึ่งมีระยะเวลาอันนับพันปีมาแล้ว ความสำคัญของเมืองพิษณุโลก ดังจะเห็นได้จากเคยมีฐานะเป็นเมืองหลวง เมืองราชธานีฝ่ายเหนือ เมืองลูกหลวง เมืองเอก และเมืองหน้าด่าน ปัจจุบันนี้เมืองพิษณุโลกนับว่าเป็นศูนย์กลางทั้งในทางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม การคมนาคม การสื่อสาร การโทรคมนาคม การทหารและ

การท่องเที่ยวของภาคเหนือตอนล่าง ประกอบด้วย หัวข้อดังนี้

1. ความสำคัญเชิงประวัติศาสตร์
2. ความสำคัญเชิงเศรษฐกิจและสังคม
3. ความสำคัญเชิงสภาพแวดล้อม
4. ความสำคัญเชิงแหล่งท่องเที่ยว
5. ความสำคัญเชิงศิลปวัฒนธรรม

จังหวัดพิษณุโลกยังต้องเผชิญกับบริบทการเปลี่ยนแปลงของโลกในหลายด้านที่สำคัญซึ่งมีผลกระทบทั้งที่เป็นโอกาสและข้อจำกัดต่อการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมากซึ่งแนวโน้มของบริบทการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญมี 5 บริบท ดังนี้

1. การรวมตัวของกลุ่มเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงในตลาดการเงินของโลก

ทำให้การเคลื่อนย้ายเงินทุน สินค้า และบริการ รวมทั้งคนในระหว่างประเทศมีความคล่องตัวมากขึ้นประกอบกับการก่อตัวของศตวรรษแห่งเอเชียที่มีจีนและอินเดียเป็นตัวจักรสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจโลก ส่งผลให้จังหวัดพิษณุโลกต้องดำเนินนโยบายการค้าในเชิงรุก ทั้งการหาตลาดเพิ่มและการผลักดันให้ผู้ผลิตในประเทศปรับตัวให้สามารถแข่งขันได้ บนฐานความรู้ ฐานทรัพยากรธรรมชาติและความเป็นไทย นอกจากนี้ ปัญหาความไม่สมดุลทางเศรษฐกิจของโลกที่สะสมมานาน และการขยายตัวของกองทุนประกันความเสี่ยงจะสร้างความผันผวนต่อระบบการเงินของโลกจึงมีความจำเป็นต้องยกระดับการกำกับดูแลการเคลื่อนย้ายเงินทุนระหว่างประเทศ และการเตรียมความพร้อมต่อการผันผวนของค่าเงินและอัตราดอกเบี้ยในตลาดโลก

2. การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด

ความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีสารสนเทศ เทคโนโลยีชีวภาพ เทคโนโลยีวัสดุ และนาโนเทคโนโลยี สร้างความเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมทั้งในด้านโอกาสและภัยคุกคาม จึงจำเป็นต้องเตรียมพร้อมให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีดังกล่าวในอนาคต โดยจะต้องมีการบริหารจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ ทั้งการพัฒนาหรือสร้างองค์ความรู้ รวมถึงการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมมาผสมผสานร่วมกับจุดแข็งในจังหวัดพิษณุโลก อาทิ สร้างความเชื่อมโยงเทคโนโลยีกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างคุณค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการ มีการบริหารจัดการลิขสิทธิ์และสิทธิบัตรและการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรมกับชุมชน

3. การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม

ปัจจุบันประเทศที่พัฒนาแล้วหลายประเทศกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นทั้งโอกาสและภัยคุกคามต่อประเทศไทย จังหวัดพิษณุโลกจะมีโอกาสมากขึ้นในการขยายตลาดสินค้าเพื่อสุขภาพ และการให้บริการด้านอาหารสุขภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และแพทย์พื้นบ้าน สถานที่ท่องเที่ยวและการพักผ่อนระยะยาวของผู้สูงอายุ จึงนับเป็นโอกาสในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยและนำมาสร้างมูลค่าเพิ่ม ซึ่งจะเป็นสินทรัพย์ทางปัญญาที่สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ แต่ในอีกด้านก็จะเป็นภัยคุกคามในเรื่องการเคลื่อนย้ายแรงงานที่มีฝีมือและทักษะไปสู่ประเทศที่มีผลตอบแทนสูงกว่า ขณะเดียวกัน การแพร่ขยายของ

ข้อมูลข่าวสารที่ไร้พรมแดนทำให้การดูแลและป้องกันเด็กและวัยรุ่นจากค่านิยมที่ไม่พึงประสงค์เป็นไปอย่างลำบากมากขึ้น ตลอดจนปัญหาการก่อการร้าย การระบาดของโรคพันธุกรรมใหม่ๆ และการค้ายาเสพติดในหลากหลายรูปแบบ

4. การเปลี่ยนแปลงด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จำนวนประชากรโลกที่มากขึ้น ได้สร้างแรงกดดันต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของโลกให้เสื่อมโทรมลง ส่งผลกระทบต่อความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ และการเกิดภัยธรรมชาติบ่อยครั้งขึ้น รวมทั้งการเกิดและแพร่เชื้อโรคที่มีรหัสพันธุกรรมใหม่ๆ นอกจากนี้ การกีดกันทางการค้าที่เชื่อมโยงกับประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็มีมากขึ้น จังหวัดพิษณุโลกจึงต้องยกระดับมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นกว่าเดิม โดยปกป้องฐานทรัพยากรเพื่อรักษาความสมดุลยั่งยืนของระบบนิเวศน์ ด้วยการพัฒนาระบบบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้มีประสิทธิภาพสูงสุด ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วม และปรับรูปแบบการผลิตสินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ขณะเดียวกันต้องเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงาน และพัฒนาพลังงานทางเลือกเพื่อรองรับความต้องการใช้พลังงานในประเทศ

5. การเคลื่อนย้ายของคนอย่างเสรี

ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการขนส่งและกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลให้มีการเดินทางทั้งเพื่อการท่องเที่ยวและการทำธุรกิจในที่ต่างๆ ทั่วโลกมากขึ้น รวมทั้งสังคมและเศรษฐกิจฐานความรู้ ทำให้ประเทศต่างๆ ตระหนักถึงความสำคัญของบุคลากรที่มีองค์ความรู้สูงต่อขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ในขณะที่กฎ ระเบียบ ที่เกี่ยวกับการรวมตัวของกลุ่มเศรษฐกิจมุ่งสู่การส่งเสริมให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานและผู้ประกอบการเพื่อไปทำงานในต่างประเทศได้สะดวกขึ้น ดังนั้น ประเทศไทยจึงต้องคำนึงถึงมาตรการทั้งด้านการส่งเสริมคนไปทำงานต่างประเทศ การดึงดูดคนต่างชาติเข้ามาทำงานในประเทศ และมาตรการรองรับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น โดยเฉพาะปัญหาที่จะมีผลกระทบต่อความมั่นคงของคนในเชิงสุขภาพและความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแนวทาง สำหรับการพัฒนายุทธศาสตร์เชิงวัฒนธรรมของจังหวัดพิษณุโลก

จากการวิเคราะห์ถึงวิสัยทัศน์ นโยบาย กลยุทธ์ รวมทั้งโครงการต่าง ๆ ของจังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยเห็นว่าวัฒนธรรมของชุมชนที่มีตามแต่โบราณ มีวิวัฒนาการ และ

พัฒนา ปรับตัวและเปลี่ยนแปลงตามสภาพแวดล้อม ไม่ใช่เป็นเพียงสิ่งที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาเท่านั้น แต่ยังผสมผสานกับกระแสโลกาภิวัตน์ อันเกิดจากเทคโนโลยีโลกไร้พรมแดน ซึ่งควรตระหนักและให้ความสำคัญ ในการอนุรักษ์ไว้ให้กับอนุชนรุ่นต่อไป ได้คงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

ผู้วิจัยเห็นว่า วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นแบบแผนและเป็นเครื่องกำหนดวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในแต่ละสังคมที่บ่งบอกถึงความเจริญและความเสื่อม ตลอดจนวิวัฒนาการความเป็นมา และการดำรงอยู่ของสังคม สังคมและวัฒนธรรมจึงเป็นของคู่กัน วัฒนธรรมไทยมีการผสมผสานกับวัฒนธรรมต่างชาติ โดยเรารับเอาวัฒนธรรมที่ดีของชาติอื่นมาดัดแปลงให้เข้ากับความเชื่อแบบไทยๆ จนเป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะแบบของเราเอง ที่แตกต่างกับชาติอื่นๆ โดยในแต่ละยุคแต่ละสมัยได้พยายามส่งเสริมและรักษาวัฒนธรรมที่ดีงามเหล่านั้นตลอดมา และควรส่งเสริมการพัฒนาในการอนุรักษ์ไว้เป็นอย่างดี

ผู้วิจัยนำข้อเสนอแนะโดยวิธีเสวนาโต๊ะกลม และจากการศึกษาภาคสนาม สร้างเป็นรูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของระดมความคิดเห็นการอนุรักษ์ และฟื้นฟู ศิลปวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การพัฒนายุทธศาสตร์เชิงวัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

ขั้นตอนการสร้างยุทธศาสตร์เชิงวัฒนธรรม ของจังหวัดพิษณุโลก

คณะผู้วิจัยจึงได้นำเอาผลของการวิเคราะห์วิสัยทัศน์และนโยบายของการพัฒนาจังหวัดพิษณุโลกเป็นเมืองศิลปวัฒนธรรมในประเทศไทย ที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในจังหวัดพิษณุโลก ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงได้นำเอาผลของการวิเคราะห์วิสัยทัศน์และนโยบายของเทศบาลนครพิษณุโลก ในด้านการส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และปฏิบัติงานวิชาการด้านวัฒนธรรมในพื้นที่ พร้อมทั้งนำผู้ทรงคุณวุฒิเข้าไปประชุมกับภาคีที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมภายในพื้นที่เป้าหมาย โดยวิธีเสวนากลุ่มเพื่อยืนยันวิสัยทัศน์และนโยบายด้านการพัฒนาจังหวัดพิษณุโลกในมิติทางวัฒนธรรม โดยเน้นการมีส่วนร่วม

การพัฒนารูปแบบจังหวัดพิษณุโลกในมิติทางวัฒนธรรม จะเห็นได้ว่า การสร้างคนให้เป็นผู้มีชีวิตที่ดีงามโดยการสร้างกระบวนการต่าง ๆ ที่จะทำให้คนมีความรู้ ความชำนาญ ในวิชาชีพต่าง ๆ จนสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมสามารถนำไปใช้ในทางสร้างสรรค์และเกื้อกูลแก่สังคม ดังนั้น

การพัฒนารูปแบบจังหวัดพิษณุโลกเป็นเมืองศิลปวัฒนธรรมในประเทศไทยจึงมีความสำคัญในการนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตและบำเพ็ญกิจกรรมแก่สังคมและชุมชน เป็นกระบวนการที่ช่วยให้คนได้พัฒนาตนเองในด้านต่าง ๆ รวมทั้งการพัฒนาศักยภาพของตนให้บรรลุตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของประเทศ คือ การอยู่ร่วมกันอย่างสงบและสันติสุข

สรุปผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับยุทธศาสตร์เชิงวัฒนธรรมของจังหวัดพิษณุโลก

พบว่า จังหวัดพิษณุโลก เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่ ในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง เทศบาลนครพิษณุโลก มีภารกิจและบทบาทในการให้บริการสาธารณะและพัฒนาท้องถิ่นให้ตอบสนองความต้องการของประชาชน การดำเนินการบริหารเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน กำหนดโครงการแนวทางร่วมกันในการพัฒนาพิษณุโลก โดยสร้างภาคีการพัฒนาระหว่างองค์กรท้องถิ่น ประชาคมเมืองและภาคเอกชน อีกทั้งเน้นหลักการบริหารจัดการที่ดี จากผลการพัฒนาเทศบาลนครพิษณุโลก ในระยะเวลาที่ผ่านมาพบว่าเทศบาล ฯ ได้มีการนำแผนงานโครงการไปสู่การปฏิบัติในภาพรวมได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลโดยสามารถสรุปภาพรวมแบ่งเป็นตามยุทธศาสตร์ แผนงานและโครงการต่าง ๆ ในมิติทางวัฒนธรรม ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 ขยายระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมศาสตร์และการจราจร

- 1.1 ขยายระบบการจัดการและน้ำเสีย
- 1.2 การพัฒนาที่ดินสาธารณะให้เป็นพื้นที่สีเขียวและมีภูมิทัศน์สวยงาม
- 1.3 งานพัฒนาตลาดสดพร้อมทั้งเร่งรัดการพัฒนาการจัดการขยะ
- 1.4 พัฒนาสิ่งแวดล้อมและผังเมือง
- 1.5 แก้ไขปัญหาจราจร

ยุทธศาสตร์ที่ 2 ยกระดับการให้บริการสาธารณะหลักประกันสุขภาพและการบริการ

- 2.1 การให้บริการด้านสาธารณสุขูปการ และระบบหลักประกันสุขภาพ
- 2.2 พัฒนาระบบการประชาสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมของชุมชน
- 2.3 เสริมสร้างความเข้มแข็งทางด้านสาธารณสุข
- 2.4 การพัฒนาด้านการกีฬาและนันทนาการ

ยุทธศาสตร์ที่ 3 ขยายแหล่งการเรียนรู้ระดับ
คุณภาพการศึกษานวัตกรรมและทรัพย์สินทางปัญญา

3.1 ขยายแหล่งการเรียนรู้และยกระดับคุณภาพการ
ศึกษาให้ได้มาตรฐาน

3.2 สร้างจิตสำนึกการดำเนินชีวิตควบคู่กับการปลูก
ฝังคุณธรรมจริยธรรม

3.3 การพัฒนาองค์ความรู้และต่อยอดภูมิปัญญา
ท้องถิ่น

3.4 ยกระดับฝีมือแรงงานสู่การมีรายได้ที่เพียงพอ

ยุทธศาสตร์ที่ 4 ส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม
และประเพณี สร้างจิตสำนึกตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

4.1 ส่งเสริมและสืบสานการอนุรักษ์สถาบันศาสนา
ศิลปวัฒนธรรมและจารีตประเพณี

4.2 สร้างสังคมภูมิปัญญาแห่งการเรียนรู้ตาม
เอกลักษณ์ความเป็นไทยและท้องถิ่น

4.3 ปลูกฝังค่านิยมและสร้างจิตสำนึกตามแนว
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ยุทธศาสตร์ที่ 5 ขยายการพัฒนาทุนทางสังคมการ
สร้างอาชีพและสวัสดิการให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

5.1 แผนงานขยายการพัฒนาทุนทางสังคม

5.2 ขยายสังคมการเรียนรู้ตลอดชีวิตภายใต้การมี
ส่วนร่วมของชุมชน

5.3 แผนงานจัดสวัสดิการและพัฒนาอาชีพในชุมชน
ที่พึ่งพาตนเองได้และมีรายได้เพียงพอแก่การครองชีพตามแนว
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

5.4 เสริมสร้างความเข้มแข็งและอบอุ่นในครอบครัว
และชุมชน

ยุทธศาสตร์ที่ 6 พัฒนาระบบการบริหารจัดการที่
ดีตามหลักธรรมาภิบาล การพัฒนาบุคลากรและระบบเพื่อการ
บริหารที่ดี

6.1 พัฒนาการบริหารจัดการที่มีคุณภาพตามหลัก
ธรรมาภิบาล

6.2 พัฒนารูปแบบการดำเนินงานที่มุ่งเน้นการมีส่วน
ร่วมด้วยความโปร่งใสและสอดคล้องกับการดำเนินงาน

6.3 พัฒนาระบบการปฏิบัติงาน

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ เชิง
เศรษฐกิจและสังคม สภาพแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวและ
ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งมีลักษณะโดดเด่นในจังหวัดพิษณุโลก
ในมิติทางวัฒนธรรม

พบว่า พิษณุโลกเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์ความเป็น
มายาวนาน นับตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์มาจนถึงทุกวันนี้
ปัจจุบันนี้เมืองพิษณุโลกนับว่าเป็นศูนย์กลางทั้งในทางการเมือง
การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม
การคมนาคม การสื่อสาร การโทรคมนาคม การทหารและ
การท่องเที่ยวของภาคเหนือตอนล่าง สำหรับการพัฒนา
จังหวัดพิษณุโลกให้สวยงามด้วยการใช้ศิลปวัฒนธรรมร่วม
สมัยเพื่อสร้างคุณค่าและเอกลักษณ์ของเมืองศิลปวัฒนธรรม
ในประเทศไทย ประกอบด้วย 5 มิติคือข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์
เชิงเศรษฐกิจและสังคม เชิงสภาพแวดล้อม เชิงแหล่งท่องเที่ยว
และเชิงศิลปวัฒนธรรม ซึ่งมีลักษณะโดดเด่นในจังหวัดพิษณุโลก
ในมิติทางวัฒนธรรมและเอกสารวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับการ
พัฒนาและเปลี่ยนแปลงจังหวัดพิษณุโลกรวมทั้งภูมิภาคเหนือ
ตอนล่างดังนี้

1. ความสำคัญเชิงประวัติศาสตร์

การศึกษาเรื่องราวของประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลก
เป็นเรื่องที่มีความสำคัญและมีประโยชน์ เพราะจะทำให้เรา
ได้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของเมืองพิษณุโลกของเราใน
อดีต อันจะเป็นพื้นฐานในการเชื่อมโยงปัจจุบัน และสร้างสรรค์
อนาคตของเมืองพิษณุโลกได้อย่างสมบูรณ์แบบ

2. ความสำคัญเชิงสังคมและเศรษฐกิจ

คณะนักวิจัยเพื่อการพัฒนายุทธศาสตร์เชิง
วัฒนธรรมของจังหวัดพิษณุโลก ได้แบ่งประเด็นวิเคราะห์
โครงสร้างพื้นฐานของชุมชนเมืองไว้ 9 ประเด็น คือ ประปา
ไฟฟ้า การคมนาคม ไปรษณีย์โทรเลข ความปลอดภัยใน
ทรัพย์สิน สาธารณสุข การเงินการธนาคาร ระบบบำบัดน้ำ
เสีย และระบบกำจัดขยะ

3. ความสำคัญเชิงสภาพแวดล้อม

ประเด็นสำคัญสำหรับการจัดทำโครงการจัดทำ
แผนการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองเก่าพิษณุโลก
ที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ เป็นประเด็นเกี่ยวกับความสำคัญและ
ศักยภาพทางกายภาพของเมืองพิษณุโลก โดยเฉพาะส่วนที่
เกี่ยวข้องกับเมืองเก่าพิษณุโลกและโบราณสถานในเขตพื้นที่
โครงการทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ประกอบด้วย การใช้ประโยชน์
ที่ดินและแนวโน้มการใช้ประโยชน์ที่ดิน การคมนาคมขนส่ง
พื้นที่โล่งว่างในเมือง กรรมสิทธิ์ ที่ดิน และแผนพัฒนาเมือง
พิษณุโลก

4. ความสำคัญเชิงแหล่งท่องเที่ยว

พิษณุโลกเป็นจังหวัดใหญ่จังหวัดหนึ่ง เป็นจังหวัดที่
มีความสำคัญในประวัติศาสตร์ในฐานะราชธานี เมืองพระมหา

อุปราชหรือเมืองลูกหลวง และเมืองเอกมาตั้งแต่โบราณกาล ทำให้พิษณุโลกเป็นศูนย์กลางทางการเมืองการปกครอง การทหาร การพาณิชย์ การคมนาคม การสื่อสาร การศึกษา ศาสนา และศิลปวัฒนธรรม พิษณุโลกจึงเป็นศูนย์กลางความเจริญก้าวหน้า ทั้งทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและนวัตกรรม และทางศิลปวัฒนธรรม พิษณุโลกเป็นจังหวัดที่มีสถานที่ท่องเที่ยวหลายแห่ง ทั้งสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี สถานที่ท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น และสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความงามตามธรรมชาติ สถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัดพิษณุโลก สามารถรองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่เดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดพิษณุโลกได้เป็นอย่างดี

พิษณุโลกจึงเป็นศูนย์กลางของการท่องเที่ยวที่สำคัญในภาคเหนือตอนล่าง และภาคกลางตอนบน เพราะนักท่องเที่ยวนอกจากจะท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดพิษณุโลกแล้ว ยังสามารถเดินทางไปท่องเที่ยวในจังหวัดใกล้เคียงได้สะดวก เช่น สุโขทัย ตาก กำแพงเพชร อุตรดิตถ์ พิษณุโลก และเพชรบูรณ์ เป็นต้น ชาวจังหวัดพิษณุโลกควรให้ความสำคัญและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีปัจจัยพื้นฐานที่ดี และเพียงพอที่จะรองรับนักท่องเที่ยวที่มาเยือนได้เป็นอย่างดี และเกิดความประทับใจ อยากที่จะกลับมาเยือนจังหวัดพิษณุโลกอีกครั้งและอีกครั้ง โดยมีรู้สึกเบื่อหน่ายลงได้เลย

5. ความสำคัญเชิงศิลปวัฒนธรรม

ถ้าแบ่งตามเขตการปกครองจังหวัดพิษณุโลกถือว่าอยู่ในเขตภาคเหนือตอนล่างแต่ถ้าพิจารณาในแง่ศิลปวัฒนธรรมแล้ว พิษณุโลกน่าจะเป็นส่วนของขอบเขตภาคกลางตอนบน เนื่องจากลักษณะทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นคล้ายคลึงกับกลุ่มชนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างมากที่สุดทั้งในด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนภาษา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า กลุ่มชนทั้งสองมีความใกล้ชิดกัน และมีสภาพภูมิศาสตร์ที่คล้ายคลึงกันโดยเฉพาะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ ลักษณะดังกล่าวจึงเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุน ทำให้เกิดการปะทะสังสรรค์ซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่องทั้งในทางสันติวิธี อันได้แก่ การติดต่อ การแลกเปลี่ยนทางการค้า วัฒนธรรม และการสร้างสายสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ ตลอดจนการใช้กำลังทหารเข้ารุกราน

ลักษณะทางภูมิประเทศในบริเวณจังหวัดของภาคเหนือตอนล่าง อาจกล่าวได้ว่าลักษณะภูมิประเทศและสภาพแวดล้อมที่เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการก่อรูปทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่ต่างกันในภูมิภาคนี้ ซึ่งไม่น้อยไปกว่าความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ และกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความแตก

ต่างเป็นประเด็นปลีกย่อยของท้องถิ่นนั้น ๆ ความแตกต่างกันระหว่างกลุ่มชนที่ตั้งหลักแหล่งอยู่บนพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำกับพื้นที่สูง จะเห็นได้ว่าภาคเหนือตอนล่างประกอบไปด้วย พื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำสลับที่ราบลูกฟูก ที่ราบระหว่างหุบเขาและภูเขาสูง เป็นต้น ลักษณะภูมิประเทศส่งผลโดยภาพรวมให้บริเวณดังกล่าวมีลักษณะที่แตกต่างเฉพาะถิ่น โดยเฉพาะการกระจายตัวของชุมชน เช่น พื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำลักษณะการกระจายตัวของประชากรจะสร้างที่อยู่อาศัยเป็นแนวยาวขนานไปกับลำน้ำ (riverline settlement) วิถีชีวิตคนในลุ่มแม่น้ำ จึงมีความสัมพันธ์กับแม่น้ำอย่างแนบแน่นและน้ำก็ยังเป็นบ่อเกิดและหลอมรวมประเพณีและพิธีกรรม เป็นต้น และจะเห็นได้ว่ากลุ่มคนในลุ่มแม่น้ำในเขตภาคเหนือตอนล่างจะมีประเพณีหลายอย่างที่เกี่ยวข้องกับน้ำและแม่น้ำ เช่น ประเพณีลอยกระทง การละเล่น เพลงเรือ และแข่งเรือ เป็นต้น ในขณะที่กลุ่มประชากรที่กระจายตัวอยู่บนพื้นที่สูง ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนจะเป็นกลุ่ม ๆ โดยยึดแหล่งน้ำตามธรรมชาติเป็นหลัก ประชากรกลุ่มนี้มีลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมแตกต่างจากกลุ่มวัฒนธรรมลุ่มน้ำ ซึ่งจะพบเห็นประชากรกลุ่มดังกล่าวได้ในส่วนของพื้นที่สูงบางพื้นที่ของจังหวัดพิษณุโลก

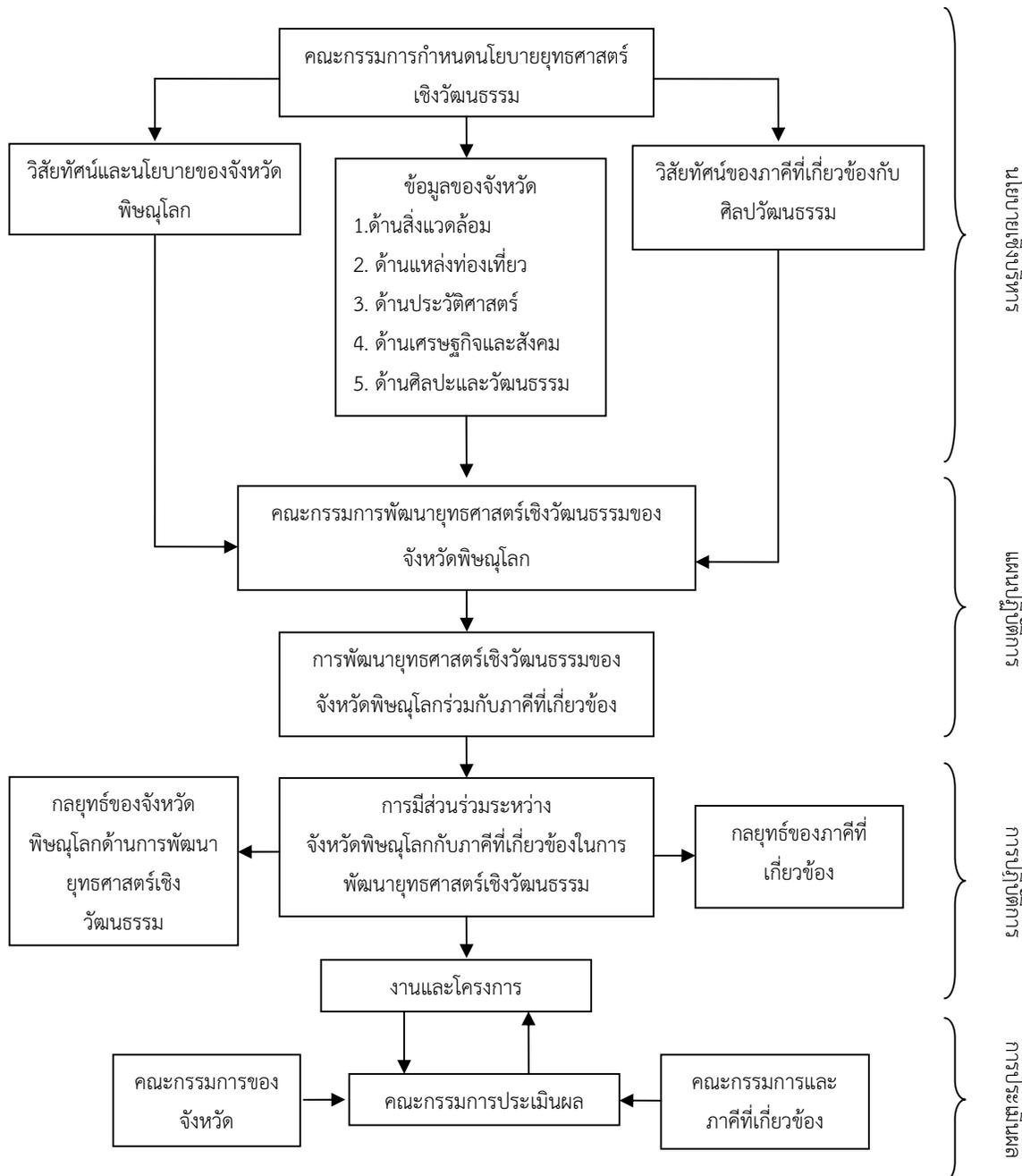
มีลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมแตกต่างจากกลุ่มวัฒนธรรมลุ่มน้ำ ซึ่งจะพบเห็นประชากรกลุ่มดังกล่าวได้ในส่วนของพื้นที่สูง บางพื้นที่ของจังหวัดพิษณุโลกที่เป็นรอยต่อของพรมแดนระหว่างประเทศหรือจังหวัดที่ตั้งอยู่บนตะเข็บรอยต่อทางวัฒนธรรม ซึ่งประชากรกลุ่มดังกล่าวจะมีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกับกลุ่มวัฒนธรรมอื่นที่ไม่ใช่กลุ่มวัฒนธรรมลุ่มน้ำ

ทางด้านขนบธรรมเนียมประเพณีนั้น มีลักษณะคล้ายคลึงกับจังหวัดในเขตภาคเหนือตอนล่างและจังหวัดในเขตภาคกลางโดยทั่วไป ซึ่งประเพณีที่พบเห็นโดยทั่วไปในเขตจังหวัดพิษณุโลกไม่แตกต่างมากนักกับประเพณีในเขตภาคกลาง อาทิ ประเพณีวันสงกรานต์ ประเพณีตรุษ และวันสารทไทย ประเพณีเทศน์มหาชาติ ประเพณีลอยกระทง และประเพณีแข่งเรือ เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ตามจังหวัดพิษณุโลก ก็ยังมีประเพณีที่แตกต่างจากประเพณีอื่นโดยทั่วไป และถือว่าเป็นประเพณีที่ดีงามของจังหวัด และถือปฏิบัติสืบต่อกันมาโดยเฉพาะประเพณีสมโภชพระพุทธชินราชของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ประเพณีย้ากลองบอกเวลา ประเพณีปักธงชัยของชาวอำเภอนครไทย ตลอดจนประเพณีของไทยไซ่ง เช่น ประเพณีเสนเรือ ประเพณีกินดอง และประเพณีเล่นดอ เป็นต้น

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์แนวทางในการพัฒนายุทธศาสตร์เชิงนโยบาย ด้านวัฒนธรรมของจังหวัดพิษณุโลก

คณะผู้วิจัยจึงได้นำเอาผลของการวิเคราะห์วิสัยทัศน์และนโยบายของการพัฒนาจังหวัดพิษณุโลกเป็นเมืองศิลปะและวัฒนธรรม วิสัยทัศน์และนโยบายของจังหวัดพิษณุโลกทางด้านภารกิจการทำงานบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในจังหวัดพิษณุโลก ทั้งนำผู้ทรงคุณวุฒิในจังหวัดพิษณุโลกเข้าไปประชุมกับภาคีที่เกี่ยวข้องกับศิลปกรรมร่วมสมัย โดยวิธีเสวนากลุ่มเพื่อยืนยันวิสัยทัศน์และนโยบายด้านการพัฒนาจังหวัดพิษณุโลกเป็นเมืองศิลปะและวัฒนธรรมในประเทศไทย โดยเน้นการมีส่วนร่วม ทั้งนี้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์เปรียบเทียบแสดงสามารถอภิปรายผลการศึกษาวิจัยได้ดังต่อไปนี้ในรูปแบบของตารางต่อไปนี้

ภาพ 1 แสดงแนวทางการพัฒนายุทธศาสตร์เชิงวัฒนธรรมของจังหวัดพิษณุโลก

จากการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของจังหวัดพิษณุโลก และภาคีที่เกี่ยวข้องในการพัฒนายุทธศาสตร์เชิงวัฒนธรรมของจังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยได้นำโครงการที่ดำเนินงานจากจังหวัดพิษณุโลกและภาคีที่เกี่ยวข้องทางด้านวัฒนธรรม มาวิเคราะห์และสังเคราะห์โดยผู้ทรงคุณวุฒิทั้งในจังหวัดพิษณุโลกและนอกจังหวัดพิษณุโลกพบว่า โครงการที่

จะพัฒนายุทธศาสตร์เชิงวัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วย 65 โครงการ ดังนี้

1. โครงการเกี่ยวกับการปรับปรุงภูมิทัศน์และส่งเสริมการท่องเที่ยว ได้แก่

- 1) โครงการฟื้นฟูอนุรักษสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมคลองกระเปา
- 2) โครงการก่อสร้างสถาปัตยกรรมทางศิลปวัฒนธรรมภายในบริเวณสวายนครพระเกียรติฯ
- 3) โครงการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์วัฒนธรรมหน้าพระราชวังจันทน์
- 4) โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์วัฒนธรรม ถนนสนามบิน
- 5) โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์วัฒนธรรมแนวเส้นทางการจราจร
- 6) โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์วัฒนธรรมคูเมืองพิษณุโลก
- 7) โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมของตลาดสดในเขตเมือง
- 8) โครงการก่อสร้างเขื่อนสีเขียวริมตลิ่งเพื่ออนุรักษ์และส่งเสริมการท่องเที่ยวและรักษาเอกลักษณ์วิถีชีวิตชุมชนชาวแพริมแม่น้ำน่าน
- 9) โครงการปรับปรุงและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ประกอบพระบรมราชานุสาวรีย์

2. โครงการเกี่ยวกับส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีในชุมชนและสังคม ได้แก่

- 1) โครงการฝึกอบรมการมีวินัยจราจร สร้างวัฒนธรรมการสัญจรที่ดี
- 2) โครงการครอบครัวอบอุ่นปลอดภัยด้วยอนามัยแม่และเด็ก
- 3) โครงการครอบครัวสามวัยสายใยแห่งรัก
- 4) โครงการส่งเสริมปัญญาพัฒนาอารมณ
- 5) โครงการพัฒนาระบบการประชาสัมพันธ์ในชุมชน

3. โครงการเกี่ยวกับการรักษาและสืบสานศิลปวัฒนธรรมประเพณี และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่

- 1) โครงการศึกษาและพัฒนาความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จากปราชญ์ท้องถิ่น
- 2) โครงการอบรมสัมมนาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นสู่สากล

3) โครงการส่งเสริมและพัฒนากลุ่มอาชีพจากภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ตลาดการค้าระดับประเทศและสู่สากล

4) โครงการสนับสนุนกิจกรรมวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน

5) โครงการพัฒนาการแพทย์แผนไทยสู่ชุมชน

6) โครงการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ กิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมจังหวัด

7) โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน

8) โครงการส่งเสริมงานประเพณีหล่อเทียนและแห่เทียนพรรษา

9) โครงการวันขึ้นปีใหม่

10) โครงการวันอนุรักษ์มรดกและภูมิปัญญาไทย

11) โครงการฟื้นฟูการแต่งงานตามแบบวัฒนธรรมไทย

12) โครงการประเพณีสงกรานต์

13) โครงการส่งเสริมและฟื้นฟูดนตรีไทย

นาฏศิลป์และศิลปวัฒนธรรมไทย

14) โครงการถนนสายวัฒนธรรม

15) โครงการ แสงธรรมส่องทาง

16) โครงการฟื้นฟูดนตรีพื้นบ้านมังคละ

17) โครงการเยาวชนรักษ์วัฒนธรรม

18) โครงการส่งเสริมการค้าในงานสภาวัฒนธรรม

19) โครงการชุมชนต้นแบบภูมิปัญญาท้องถิ่น

20) โครงการพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการด้านวัฒนธรรม

21) โครงการเสริมสร้างความรู้ด้านวัฒนธรรมแก่ภาคประชาชน

22) โครงการจัดตั้งและสนับสนุนศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ประจำจังหวัดพิษณุโลก

23) โครงการส่งเสริมการพัฒนาสังคมแห่งภูมิปัญญาไทย

24) โครงการกิจกรรมวันครอบครัว

25) โครงการประกวดร้องเพลงไทยลูกทุ่ง

26) โครงการศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางด้านวัฒนธรรม

4. โครงการเกี่ยวกับส่งเสริมการมีส่วนร่วมการจัดศึกษาให้มีคุณภาพและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ได้แก่

- 1) จัดระบบองค์ความรู้และการศึกษา วิจัยร่วมกับภาคีที่เกี่ยวข้องฯ

2) ศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางด้านวัฒนธรรม

3) ส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้มีความต้องการพิเศษและผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา

4) สนับสนุนกิจกรรมแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนเมือง

5) โครงการพัฒนาประสิทธิภาพและการบริหารจัดการที่ดีของบุคลากรทางด้านวัฒนธรรม

5. โครงการเกี่ยวกับการส่งเสริมความความเข้มแข็งความสามัคคีในชุมชนและสังคม ได้แก่

- 1) โครงการแข่งขันกีฬาหมู่บ้าน
- 2) โครงการแข่งขันกีฬาเยาวชนและประชาชน
- 3) โครงการนันทนาการเพื่อประชาชน
- 4) โครงการค่ายกีฬาเยาวชน
- 5) โครงการกีฬาชุมชนสัมพันธ์
- 6) โครงการค่ายฝึกอบรมลูกเสือชาวบ้านจังหวัดพิษณุโลก

6. โครงการส่งเสริมการมีรายได้ ส่งเสริมอาชีพ และการท่องเที่ยว ได้แก่

- 1) ถนนคนเดินเมืองพิษณุโลก
- 2) พัฒนาการบริหารจัดการกลุ่มผู้ผลิตสินค้าชุมชน/ผู้ประกอบการสินค้า OTOP
- 3) โครงการเปิดฤดูกาลท่องเที่ยวเมืองสองแคว
- 4) โครงการพัฒนามัคคุเทศก์ท้องถิ่น
- 5) โครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของจังหวัดพิษณุโลก

6) ฝึกอบรมอาชีพหัตถกรรมและงานฝีมือ

7. โครงการเกี่ยวกับการให้บริการ การป้องกันชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ได้แก่

- 1) รมรงค์เมาไม้ซับ
- 2) รมรงค์ดเหล่าเข้าพรรษา
- 3) รมรงค์วัดไม้ไผ่บาร์ ศาลาไม้ไผ่ปอน
- 4) สนับสนุนการจัดเวทีประชาคม
- 5) One Stop Service - Font Office (ศูนย์บริการสวนหน้า)

จากการพัฒนาจังหวัดพิษณุโลกสู่การพัฒนาเป็นเมืองศิลปะและวัฒนธรรมในประเทศไทย อาจสรุปได้คือ ภาวคิที่เกี่ยวข้องทางด้านศิลปกรรมร่วมสมัยเข้มแข็ง มีศักยภาพในการพัฒนาตนเอง ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ของภาวคิที่เกี่ยวข้องประสบผลสำเร็จ และภาวคิที่เกี่ยวข้องได้นำความรู้

ประสบการณ์ ตลอดจนรูปแบบและวิธีการเรียนรู้ถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นหลัง กระบวนการเรียนรู้ของภาวคิที่เกี่ยวข้องจึงได้เข้าไปเชื่อมประสานกับจังหวัดพิษณุโลก

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 การจัดนโยบายของจังหวัดพิษณุโลก ที่มีภารกิจด้านคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ด้านพัฒนาและปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงามและส่งเสริมการท่องเที่ยว ด้านพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการบริการวิชาการ ด้านรักษาและสืบสานศิลปและวัฒนธรรมประเพณี และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น และ ด้านการบริหารราชการท้องถิ่นให้เป็นไปตามหลักการบริหารจัดการที่ ควรใช้ทุกมิติที่หลากหลายเชื่อมโยงกันในทุกด้าน โดยมีเนื้อหาที่เป็นการบูรณาการนำความรู้จากหลายสาขาเชื่อมโยงความรู้และทักษะที่เกี่ยวข้องเข้าด้วยกัน ส่งเสริมความคิดริเริ่มและการทำงานอย่างมีส่วนร่วม เพื่อสร้างความสัมพันธ์กันอย่างจริงจัง โดยคำนึงถึงทรัพยากรในท้องถิ่น ที่สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยความสันติสุข

1.2 เนื่องจากศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น เพื่อให้เกิดความเจริญ งามทางจิตใจ ความเจริญงามทางสังคม และความเจริญงามทางวัตถุ ซึ่งการดำเนินงานด้านศิลปและวัฒนธรรมจะทำให้คนในสังคมมีความสุข ครอบคลุมอบอุ่น ภาวคิที่เกี่ยวข้องเข้มแข็ง สังคมสันติสุข และสิ่งแวดล้อมยั่งยืน ซึ่งจะก่อให้เกิดอารยธรรมแห่งมนุษยชาติทั้งมวลร่วมกันตั้งนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นพลังของสังคมทางภูมิปัญญาเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ จิตใจ การเมือง สังคม และสิ่งแวดล้อมไปพร้อม ๆ กัน ดังนั้นรัฐจึงควรกำหนดนโยบายการพัฒนาประเทศด้วยกลยุทธ์วัฒนธรรมเชิงรุก โดยใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของภาวคิที่เกี่ยวข้องและสังคม ส่งเสริมคุณค่าของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นอันหลากหลาย ส่งเสริมการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น กระจายรายได้และสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ ส่งเสริมศักดิ์ศรีภาวคิที่เกี่ยวข้องท้องถิ่น สิทธิและเสรีภาพแห่งความเป็นมนุษย์ซึ่งเป็นการเสริมสร้างวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย

2. ข้อเสนอแนะหน่วยงานภาคปฏิบัติ

2.1 การศึกษาในจังหวัดพิษณุโลกต้องให้จริงจังกับการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ให้สามารถทำหน้าที่ในการอนุรักษ์ สืบสาน และสร้างสรรค์ศิลปะและวัฒนธรรมได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ เพื่อเสริมสร้างสังคม

แห่งการเรียนรู้ ให้ทุกคนมีโอกาสเรียนรู้ อนุรักษ์ สืบสาน และพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ทั้งนี้ให้มีทางเลือกที่หลากหลาย โดยต้องจัดการศึกษาให้มุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของภาคที่เกี่ยวข้องเข้ากับความรู้สมัยใหม่ มากกว่ามุ่งเน้นเนื้อหาความรู้สำเร็จรูปเป็นหลัก

2.2 การพัฒนาโดยใช้มิติทางวัฒนธรรมในการพัฒนา ควรคำนึงถึงว่าภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องเป็นเจ้าของวัฒนธรรม ภาคีที่เกี่ยวข้องสามารถก่อเกิดกระบวนการเรียนรู้ได้ เพราะภาคีที่เกี่ยวข้องที่มีพื้นฐาน ความเอื้ออาทร การช่วยเหลือ และความสามัคคีที่เป็นมรดกตกทอดกันมานาน การรวมตัวของภาคีที่เกี่ยวข้องเป็นการรวมตัวตามแนวนอนไม่ใช่แนวตั้งทำให้สมาชิกในภาคีที่เกี่ยวข้องมีฐานะเท่าเทียมกัน ดังนั้นหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องควรเป็นผู้สนับสนุนมากกว่าเป็นผู้ควบคุมภาคีที่เกี่ยวข้อง

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

3.1 การพัฒนายุทธศาสตร์เชิงวัฒนธรรมของจังหวัด พิษณุโลก เป็นการศึกษาเฉพาะภารกิจด้านศิลปวัฒนธรรม ท้องถิ่นของจังหวัดพิษณุโลก โดยเน้นการมีส่วนร่วมระหว่าง จังหวัดพิษณุโลกและภาคีที่เกี่ยวข้องทางด้านวัฒนธรรม ควร นำรูปแบบไปปฏิบัติจริงเพื่อเป็นการพัฒนาเป็นเมืองศิลปะและ วัฒนธรรมในประเทศไทยในจังหวัดอื่นๆ ต่อไป

3.2 วิสัยทัศน์ และนโยบายของแต่ละจังหวัด พิษณุโลกมีความแตกต่างกัน ดังนั้นการนำรูปแบบไปใช้ควร คำนึงถึงความเหมาะสมกับภาพเชิงซ้อน และความหลากหลาย ของมิติทางวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่

3.3 จังหวัดพิษณุโลกที่ได้นำแนวคิดจากผลการ วิจัยครั้งนี้ไปใช้ในการจัดและดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับศิลป วัฒนธรรมท้องถิ่นในรูปของแผนงาน งาน/โครงการ หรือ กิจกรรมต่างๆ แล้ว ควรมีการวิจัยเพื่อติดตามผลและประเมิน ผลการจัดและดำเนินงานต่อไป

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2515). **ประชุมจารึกภาคที่ 1**. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- กรมศิลปากร พระราชพงศาวดาร
คุรุสภา. (2540). **ประชุมพงศาวดาร เล่ม 4**. พระนคร : โอเดียนสโตร์.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2537). **โลกาภิวัตน์กับอนาคตของประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : อักษรการพิมพ์.
- ดำรงค์ บุญยืน. 2548. **ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.
- นราภรณ์ หะวานนท์. “**ทฤษฎีฐานราก : ทางเลือกในการสร้างองค์ความรู้**,” ใน **พัฒนาศึกษาศาสตร์ : ศาสตร์แห่งการเรียนรู้และถ่ายทอดการพัฒนา**. บรรณาธิการโดย นราภรณ์ หะวานนท์. หน้า 97-108 กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2539.
- ปราณี แจ่มขุนเทียน. **แนวทางอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมเมืองพิษณุโลก**. พิมพ์เนื่องในงานฉลองสมณศักดิ์ ในโอกาสที่ พระรัตนมุนี เจ้าคณะจังหวัดพิษณุโลก ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นชั้น “ราช” ที่ “พระราชรัตนมุนี” วันที่ 14-15 พฤษภาคม 2535, เชียงใหม่ : ทรัพย์การพิมพ์, 2535
- ปิยนดา บุญนาค. “**ความสัมพันธ์ระหว่างพิษณุโลก-อยุธยา**”, รายงานผลการสัมมนาประวัติเมืองพิษณุโลก ครั้งที่ 1 ณ **วิทยาลัยครูพิบูลสงครามพิษณุโลก** วันที่ 25-27 มกราคม 2522. (2523 : 171)
- พวงทอง สุดประเสริฐ. **ประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลก**. พิษณุโลก : วิทยาลัยครูพิบูลสงครามพิษณุโลก, 2526
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2550). **ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์**. ใน **เอกสารประกอบการสอนระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์**. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร และคณะ. (2552). **รูปแบบการจัดทำชุมชนนาร่องเพื่อการเรียนรู้**. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- พิทยา ว่องกุล. **พิษณุโลกของเรา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์, 2514. การศึกษา 7 : สำนักงาน, 2518
- รัตนปัญญาเถร พระภิกษุ ชินกาลบาลีปกรณ์. ศาสตราจารย์ ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร แปลเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ แสง มนวิฑูร วันที่ 20 เมษายน 2517.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2535). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
- วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์ และคณะ(2548:79). **การวางแผนกลยุทธ์ : ศิลปะการกำหนดแผนองค์การสู่ความเป็นเลิศ**. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.
- วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. (2540). **พจนานุกรมศัพท์เศรษฐศาสตร์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ศักดิ์ชัย เกียรติมนาคินทร์. (2546). **ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน**. ค.ศ. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า. **ตำราชาวนาภาพ** (2514 : 18). **ไทยรบพม่า**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา.
- สันติ ตั้งรพีพร (2531). (แปล) **อภิมหาแนวโน้ม**. กรุงเทพฯ : โกลบอล เบริน
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2539). **แผนวัฒนธรรมแห่งชาติในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8**. ม.ป.ท. : ม.ป.พ.
- สุชน ชามพูนท. (2513 : 93). **พิษณุโลก โอบอุ้ม เมืองพระพุทธชินราช**. พิมพ์เป็นบรรณาการเนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ พระราชรัตนมุนี (จันทาโก) เจ้าคณะจังหวัดพิษณุโลก ณ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก วันที่ 19 เมษายน 2513. พิษณุโลก : สำนักพิมพ์ ช.วิวัฒน์, 2513.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2536). **วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสถียรโกเศศ (พระยาอนุมานราชธน). **การศึกษาเรื่องประเพณีไทย และชีวิตชาวไทยสมัยก่อน**. พระนคร : คลังวิทยา, 2515.
- หวน พิณธพันธ์. (2514 : 1). **พิษณุโลกของเรา**. พิษณุโลก: วิทยาลัยวิชาการศึกษา.

เอกสารภาษาอังกฤษ

Glaser, Barney G. and Anselm L. Strauss. (1967). **The Discovery of Grounded Theory : Strategies for Qualitative Research.** Chicago : Aldine Publishing Company.

Strauss and Corbin, (1991) Strauss, Anselm L. and Juliet Cobin.(1990). **Basics of Qualitative Research : Grounded Theory and Procedures and Technique.** Newbury Park : Sage Publication.